

Mapa Obwodu Białostockiego Friedricha Grauerta z 1809 roku, oprac. K. Łopatecki, Janusz Danieluk.

Mapa Obwodu Białostockiego była pierwszym dziełem kartograficznym rozpoznającym obszar, który przypadł Imperium Rosyjskiemu po pokoju w Tylży (1807 r.). Pierwotnie planowano włączyć cały Departament Białostocki do nowotworzonego Księstwa Warszawskiego, ale ostatecznie zdecydowano się wydzielić z niego dwie części i drugą przekazać carowi Aleksandrowi I¹. Przede wszystkim do nowego obszaru wchodzącego w skład Imperium Rosyjskiego włączono dotychczasową stolicę prowincji Nowe Prusy Wschodnie – Białystok². Ponadto wydzielono obszary wchodzące w skład dawnego województwa podlaskiego z ziemiami i miastami stołecznymi: Bielsk, Drohiczyn i Mielnik. Księstwo przypadły jednak zachodnie tereny Podlasia. Do obwodu natomiast weszły ziemie przynależne dawniej do Wielkiego Księstwa Litewskiego i województwa trockiego. Część tę wydzielono jako ujazd (powiat) sokólski. Łącznie terytorium to miało powierzchnię 9 000 km² którą zamieszkiwało około 190 000 ludzi.

Na uwagę zasługują wymierzone odległości (w wiorstach) pomiędzy miastami oraz na głównych trasach prowadzących od Białegostoku. Wydzielono linie graniczne obwodu, zaznaczając jednak pobliskie miasta i osady znajdujące się, czy to w Królestwie Polskim, czy Imperium Rosyjskim. Do tych miejscowości doprowadzono również drogi. Całość została już podzielona na cztery powiaty (ujezdy): białostocki, bielski, drohicki i sokólski. W założeniu stolice powiatów miały być położone w centrum i liczyć około 25 000 mężczyzn, wyjątkiem miał być Drohiczyn, który funkcję stolicy powiatu otrzymał z uwagi na jego położenie nad rzeką Bug. Odnotowany został również niższy podział na stany (włady). Mapa stanowiła więc realizację Dekretu Cesarskiego Aleksandra I z 18 (30) lipca 1808 r. *O zarządzie Obwodu Białostockiego*³.

¹ M. Trąbski, *Geopolityka w wydaniu Napoleona. Tylża 1807–wizja nowego ładu europejskiego*, „Res Publicae” 4 (2011), 1, s. 271–294; S. Godek, K. Łopatecki, *Prace nad kodyfikacją prawa Obwodu Białostockiego*, [w:] *Najjaśniejsza Rzeczypospolita. Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, red. M. Durbas, Częstochowa 2019, s. 679–681.

² Należy pamiętać, że siostra ostatniego króla Rzeczypospolitej – Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732–1798), Izabela Branicka ciągle żyła. Ze spadkobiercami Jana Klemensa Branickiego już władze pruskie przygotowały kontrakt sprzedaży miasta i dóbr białostockich, który miał być realizowany po jej śmierci (zm. 14 II 1808). K. Łopatecki, *Sprzedaż dóbr białostockich przez spadkobierców Jana Klemensa Branickiego*, „Studia Podlaskie” 23 (2015), s. 75–99. Na mapie Białystok jest już miastem skarbowym.

³ *Положеніе объ управленіи Бѣлостокской Области*, [w:] *Полное собрание законов Российской имперіи*, t. XL: 1808-1809 гг., Сост. М.М. Сперанский, Санкт-Петербург 1830, nr 23166, § 14-17, 19, 39-50, 55-58, s. 438-447. Krótkie omówienie: H. Mościcki, *Białystok. Zarys historyczny*, Białystok 1933, s. 92-93, 95-96; J. Danieluk, *Województwo podlaskie w latach 1795-1914*, [w:] *500 lat województwa podlaskiego. Historia w dokumentach*, Białystok 2013, s. 55.

Autorem mapy był niejaki Grauert, a właściwie Friedrich (Fiodor) Grauert (vel Grawert). Wiadomo, że pochodził w pruskiej rodziny mieszczańskiej. Od 1789 r. rozpoczął pracę jako kartograf (geograf inżynier). Co najmniej od 1796 r. zajmował się opracowaniem map prowincji pruskich, a w 1804 r. został „rejestratorem i nadzorcą odpowiedzialnym za mapy” przy Kamerze Białostockiej. Był jednym z urzędników pruskich, który przyjął pracę u nowych rosyjskich mocodawców. W 1808 r. mianowany białostockim mierniczym powiatowym, a w kwietniu 1812 r. architektem i mierniczym obwodu białostockiego⁴.

Poniżej prezentujemy edycję tej mapy.

Титул: Карта Бѣлостокской Области раздѣленной на четыре повѣта сочиненная въ 1809 году. Землемеръ Грауфть – Mapa obwodu białostockiego podzielonego na cztery powiaty, sporządzona w 1809 roku. Kartograf Grauft (Grauert)

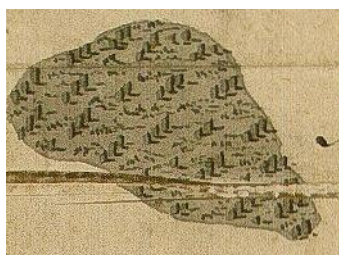
Oryginał: Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiory kartograficzne, sygn. 72–19.

Czas powstania: 1809

Autor: Friedrich (Fiodor) Grauert (vel Grawert)

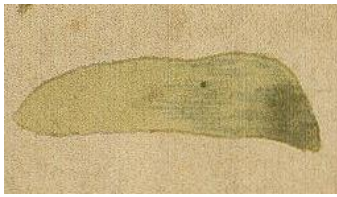
Legenda:

Изъясненіе знаковъ и красокъ – Objasnienia oznaczeń i kolorów

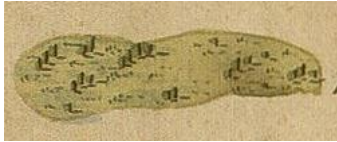

Лѣса – lasy

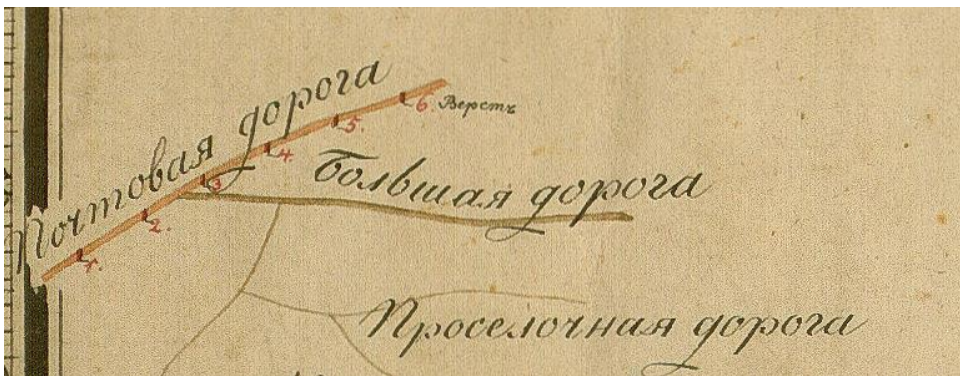
⁴ Archiwum Państwowe w Białymstoku, Kamera Wojny i Domen, sygn. 334, 346; W. Konończuk, H. Siemianczuk (współpracownik), *Nieznany plan Bielska Podlaskiego z 1834 roku. Z dziejów kształtowania układu przestrzennego miasta*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 26 (2020), s. 91; M. Dolistowska, *W poszukiwaniu tożsamości miasta. Architektura i urbanistyka Białegostoku w latach 1795–1939*, Białystok 2009, s. 78–79.

Низменные мѣста и топи – podmokłe miejsca i bagna

Поросшія кустарникомъ долины – zakrzewione doliny

Почтовая дорога – droga pocztowa

Большая дорога – główny trakt (droga główna)

Проселочная дорога – droga wiejska

Версты – wiorsty

Казенной городъ – miasto skarbowe

Дворянской городъ – miasto prywatne (szlacheckie)

Казенная деревня – wieś skarbowa

Памѣщичья деревня – wieś szlachecka

Мѣста принадлежашія дѣйствительно къ числу казенныхъ; но уступленные во временное владѣніе графу Красинскому – własność państwowa (grunty należące do skarbu państwa) oddana w tymczasowe użytkowanie hrabiemu Krasińskiemu

Церковь – cerkiew

Фольварокъ – folwark

Казенной амть или врадъ – urząd (pruskie amty i rosyjskie wriady)

Вѣтреная мельница – wiatrak

Водяная мельница – młyn wodny

Корчма – karczma

Кирпичной заводъ – cegielnia

Почтовая станція – punkt pocztowy

Горы – góry (wzniesienia)

Города внѣ области лѣжащія – miasta położone poza granicami obwodu

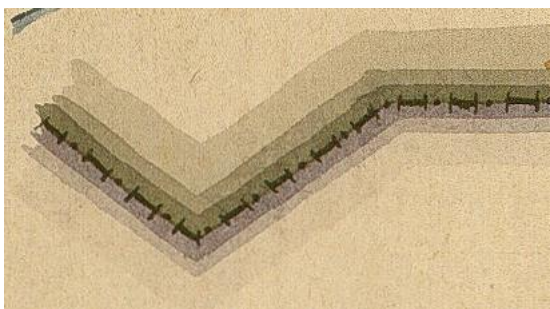
Деревни внѣ области лѣжащія – wsie położone poza granicami obwodu

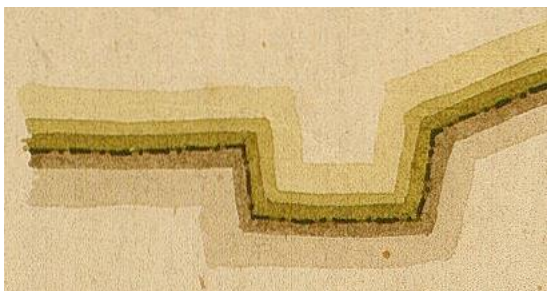
Села внѣ области лѣжащія – osady położone poza granicami obwodu

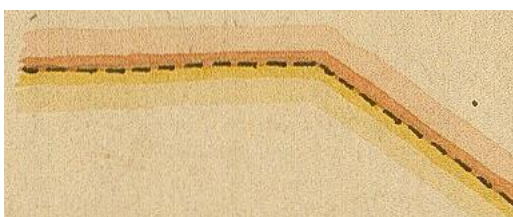
Реки – rzeki

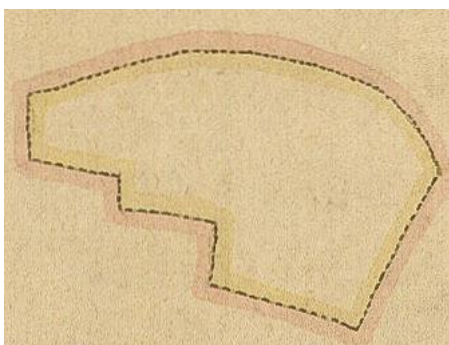
Граница Имперіи съ сосѣдственными государствами – granica Cesarstwa z sąsiednimi państwami

Областная граница – granica obwodu

Повѣтовая или уѣздная граница – granica powiatów

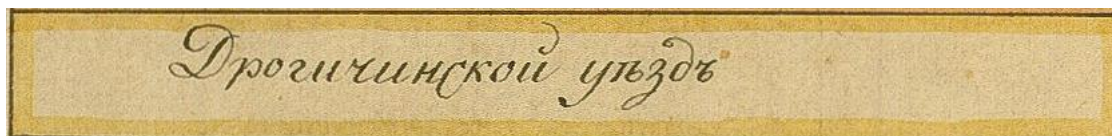
Границы амтовъ или вравовъ – granice amtów

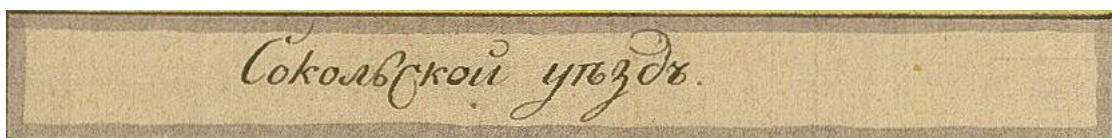
Бѣлостокской уѣздъ – powiat białostocki

Бѣльскаго уѣзду – powiat bielski

Дрогичинскаго уѣзду – powiat drohiczyński

Соколяскаго уѣзду – powiat sokólski

Ramka z odległościami między osadami:

Розстояніе коронныхъ и дворянскихъ городовъ Бѣлостокской Области одного отъ другаго, изчисленное на версты и взятое по проложеннымъ между оными дорогамъ – odległości między miastami skarbowymi i prywatnymi w obwodzie białostockim wyliczane w wiorstach

[illegible]

Истолкованіе сокращеній – objaśnienia skrótów

обл. гор. значить областной городъ – miasto obwodowe

пов. гор. значить повѣтовой городъ – miasto powiatowe

3. к. гор. значить заштатной коронной городъ – miasto nadetatowe skarbowe

дв. гор. значить дворянской городъ – miasto szlacheckie (prywatne)

Wykaz miast:

Боцки дв. гор. – Boćki, miasto szlacheckie

Брнскъ з. к. гор. – Brańsk, miasto nadetatowe skarbowe

Бѣлскъ пов. гор. – Bielsk, miasto powiatowe

Бѣлстокъ обл. гор. – Białystok, miasto obwodowe

Васильковъ з. к. гор. – Wasilków, miasto nadetatowe skarbowe,

Гоніондзъ з. к. гор. – Goniądz, miasto nadetatowe skarbowe

Домброва з. к. гор. – Dąbrowa, miasto nadetatowe skarbowe

Дрогичинъ пов. гор. – Drohiczyn, miasto powiatowe

Заблудовъ дв. гор. – Zabłudów, miasto szlacheckie

Клещель з. к. гор. – Kleszczele, miasto nadetatowe skarbowe

Кнышинъ з. к. гор. – Knyszyn, miasto nadetatowe skarbowe

Коричинъ з. к. гор. – Korycin, miasto nadetatowe skarbowe

Кузница з. к. гор. – Kuźnica, miasto nadetatowe skarbowe

Мельникъ з. к. гор. – Mielnik, miasto nadetatowe skarbowe

Наревъ з. к. гор. – Narew, miasto nadetatowe skarbowe

Немировъ дв. гор. – Niemirów, miasto szlacheckie

Новодворъ з. к. гор. – Nowy Dwór, miasto nadetatowe skarbowe

Одельскъ з. к. гор. – Odelsk, miasto nadetatowe skarbowe

Орла дв. гор. – Orla, miasto szlacheckie

Семятичъ дв. гор. – Siemiatycze, miasto szlacheckie

Сидра дв. гор. – Sidra, miasto szlacheckie

Соколка пов. гор. – miasto powiatowe, Sokółka

Суражъ з. к. гор. – Suraż, miasto nadetatowe skarbowe

Суховола з. к. гор. – Suchowola, miasto nadetatowe skarbowe

Хорощъ дв. гор. – Choroszcz, miasto szlacheckie

Цехановець дв. гор. – Ciechanowiec, miasto szlacheckie

Яаново з. к. гор. – Janów, miasto nadetatowe skarbowe

Ясиновка дв. гор. – Jasionówka, miasto szlacheckie